

Ўзбекистонда олий таълимни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари

Тўйчи Ахмедов,

тарих фанлари бўйича

фалсафа доктори, Жиззах давлат педагогика институти доцент,

Азиза Қаршибоева,

Жиззах давлат педагогика институти

мактаб менежменти йўналиши талабаси

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистонда олий таълим муассасаларида номарказлаштириш жараёнининг асосий йўналишлари атрофлича ёритилган. Олий таълим муассасаларининг академик, молиявий ва ташкилий-бошқарув соҳасидаги мустақиллигининг хусусиятлари очиқ берилган.

Калит сўзлар. Олий таълим, номарказлаштириш, молия, маъмурий, академик, ўз-ўзини бошқариш, тадқиқот, Кенгаш.

Ўзбекистонда олий таълимда амалга оширилаётган номарказлаштириш жараёни қуйидаги кўринишда намоён бўлмоқда:

Биринчиси, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, вазирлик (идора)ларнинг қуйидаги ваколатларини таълим муассасаларига ўтказиш. Хусусан, чет эл фуқароларининг ўқишини хорижий олий таълим муассасаларидан республика давлат олий таълим муассасаларига кўчириш; олий таълим муассасаси қабул комиссияси раиси ва масъул котибини, шунингдек, олий таълим муассасаси томонидан ўтказиладиган имтиҳонлар бўйича қабул комиссияси раиси ва аъзолари, имтиҳонлар жадвали, имтиҳон олинадиган фанлар дастурлари ва баҳолаш мезонларини тасдиқлаш; олий, ўрта махсус ва профессионал таълим муассасаларида таълим олувчиларнинг амалиётни ўташ тартибини тасдиқлаш ва уни ташкил этиш; олий, ўрта махсус ва профессионал таълим муассасаларида ички тартиб қоидалари, жумладан таълим олувчиларнинг кийим-бошига доир талабларни белгилаш таълим муассасаларига ўтказилмоқда.

Иккинчиси, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг олий, ўрта махсус ва профессионал таълим соҳасидаги қуйидаги ваколатлари ни Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигига ўтказилмоқда: олий, ўрта махсус ва профессионал таълим муассасаларида ўқитиладиган таълим йўналишлари, мутахассисликлар ва касблар рўйхатини тасдиқлаш; бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари бўйича ўқиш давомийлигининг энг кам муддатларини белгилаш; кечки, сиртқи ва масофавий таълим шакли жорий этилмайдиган бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларини белгилаш; дарсликлар, ўқув ва илмий адабиётларни тайёрлаш, нашр этиш тартибини, шунингдек, уларни етказиб беришга ва улардан таълим ташкилотларида фойдаланишга қўйиладиган талабларни белгилаш; таълим муассасаларига нисбатан моддий-техник, инфратузилмавий ва параметрик талабларни белгилаш

Бундай изчил ислохотлар таълим тизимини янада ривожланишига таъсир қилади.

Учинчиси, олий таълим муассасаларининг эркинлиги ва мустақиллигини мустаҳкамлаш соҳасидаги ўзгаришларда намоён бўлмоқда. Бундай йўналишдаги ўзгаришлар академик мустақиллик, ташкилий-бошқарув мустақиллик ва молиявий мустақилликда кўринмоқда.

а) академик мустақиллик соҳасида:

ўқув режалари, ўқув дастурлари, малака талабларини касбий стандартлар асосида тасдиқлаш, таълим тилини ҳамда таълим йўналишлари ва мутахассисликлари хусусиятларини инобатга олган ҳолда таълим олиш шаклини белгилаш;

бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари учун ўқиш давомийлиги муддатларини белгилаш;

докторантурада тўлов-контракт асосида ўқиш қийматини белгилаш, бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан грант ажратиш орқали докторантурага танлов асосида квотага қўшимча равишда қабул қилиш;

докторант ва мустақил изланувчиларга илмий раҳбарлик қилиш тартибини тасдиқлаш; магистратура босқичида таълимнинг сиртки, масофавий ва кечки шакллари жорий этиш, таълим йўналишлари ва мутахассисликлар бўйича қўш малакалар, шу жумладан амалий малакалар бериш тизимини жорий қилиш;

ўзаро келишувлар асосида олий таълим муассасалари билан академик мобилликни амалга ошириш; олий таълим муассасаси ва унинг тузилмасидаги таълим муассасалари учун ўз грифи асосида дарсликлар ҳамда бошқа ўқув ва илмий адабиётларни яратиш ва нашр этиш;

таълим сифатини ички назорат қилиш механизмларини белгилаш ва жорий этиш;

б) ташкилий-бошқарувдаги мустақиллик соҳасида:

фаолиятининг асосий йўналиши таълим, илм-фан, унинг натижаларини жорий этиш ҳамда тижоратлаштириш билан боғлиқ бўлган, давлат бюджети маблағлари ҳисобидан молиялаштирилмайдиган таркибий тузилмалар, тижорат ва нотижорат ташкилотларни ташкил этиш; олий таълим муассасалари учун белгиланган нормативлардан қатъи назар муассасанинг тузилмасини тасдиқлаш ва штат бирликлари сонини белгилаш;

меҳнат бозоридаги эҳтиёждан келиб чиқиб, янги таълим йўналишлари ва мутахассисликларни очиш, амалдаги таълим йўналишлари ҳамда мутахассисликларни тугатиш;

педагог ва бошқа ходимларни ишга қабул қилиш, ишдан озод этиш ва ички ротациясига оид тартибни белгилаш;

хорижий давлат фуқароларини тўлов-контракт асосида ўқишга қабул қилиш ва масофавий таълим олиш шаклида ўқитишни ташкил этиш.

Белгилансинки, ушбу бандда назарда тутилган ваколатлар олий таълим муассасалари томонидан қонунчилик ҳужжатлари талабларига мувофиқ мустақил равишда амалга оширилади¹.

в) молиявий мустақиллик соҳасида:

таълим хизматлари бозоридаги талабни инобатга олган ҳолда тўлов-контракт асосида ўқитиш қийматини белгилаш;

талабаларнинг тўлов-контракт маблағларини тўлаш муддатларини белгилаш ва узайтириш;

таълим жараёнига замонавий педагогик технологияларни қўллай оладиган ва илмий изланиш олиб борадиган маҳаллий ҳамда хорижий профессор-ўқитувчи ва мутахассисларни шартнома асосида жалб қилиш;

ўқув-илмий жараёнларга жалб этилган хорижий юқори малакали мутахассислар меҳнатига ҳақ тўлаш миқдорларини бозор конъюнктурасидан келиб чиқиб белгилашга оид қарорлар қабул қилиш;

профессор-ўқитувчилар штат бирликларини киритиш меъёрларини ишлаб чиқиш;

ўз маблағлари ҳисобидан талабалар учун стипендия ва грантлар ажратиш;

хорижий давлатлардан ўқув ва илмий адабиётлар, дарсликлар ҳамда ўқув қўлланмаларни муаллифлик ҳуқуқи бўлган ишлаб чиқарувчилардан тўғридан-тўғри харид қилиш;

бўш турган бино ва иншоотларда пуллик хизматлар кўрсатиш тартибини белгилаш;

автотранспорт воситаларининг йўл босиш йиллик лимити ва уларга хизмат кўрсатиш талабларини белгилаш².

Айтиш лозимки, молиявий мустақиллик берилган олий таълим муассасаларида бошқарув тузилмаларида ҳам ўзгариш бўлади. 2022 йил 1 январдан бошлаб молиявий мустақиллик берилган

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 24 декабрида қабул қилинган “Давлат олий таълим муассасаларининг академик ва ташкилий-бошқарув мустақиллигини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори // <https://lex.uz/uz/docs/5793261>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 24 декабрида қабул қилинган “Давлат олий таълим муассасаларига молиявий мустақиллик бериш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори // <https://lex.uz/uz/docs/-5793251>

давлат олий таълим муассасаларида васийлик кенгашлари тугатилиб ҳамда таркибининг камида 70 фоизи тегишли вазирлик, идоралар, кадрлар буюртмачилари, жамоатчилик вакиллари ва хомийлардан иборат бўлган юридик шахс мақомисиз олий таълим муассасаларининг Кузатув кенгашлари ташкил этилиши назарда тутилди. Бундай Кузатув кенгашлари олий таълим муассасининг ҳам коллегиял тузилмаси, ҳам жамоатчилик назорати субъекти бўлиб хизмат қилади. Масалан, Кузатув кенгашлари олий таълим муассасасининг узоқ ва ўрта муддатли стратегик ривожлантириш дастурини тасдиқлаш, халқаро эътироф этилган ташкилотлар рейтингининг юқори ўринларидан жой олиш бўйича мақсадли чора-тадбирларни белгилаш ҳамда унинг амалга оширилишини назорат қилиб боради. Шу билан бирга, молиявий мустақиллик берилган давлат олий таълим муассасаси ректори Кузатув кенгаши томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимидан озод этилади. Бундай ислоҳот олий таълим соҳасининг номарказлаштириш жараёнида ташланган энг катта қадамлардан биридир.